

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМНОЇ РЕОРГАНІЗАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

© Невмержицька О.В., 2008

Проаналізовано передумови реорганізації комерційних банків, форми її проведення та обґрунтовано систему проблем, які виникають під час проведення різних форм реорганізації комерційних банків та мають великий вплив на стан банківської системи України.

In article it is analysed preconditions of reorganisation of commercial banks, forms of its carrying out and it is proved system of problems which arise at carrying out of different forms of reorganisation of commercial banks and have considerable influence on a condition of bank system of Ukraine.

Постановка проблеми. Основною причиною кризи комерційних банків є недостатній рівень їх капіталізацію. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є запровадження механізму реорганізації комерційних банків, спрямованого на їх укрупнення. Підвищуючи вимоги до мінімального розміру капіталу, НБУ змушує дрібні банки до реорганізації шляхом злиття, приєднання або поглинання. За оцінками фахівців, політика НБУ щодо подальшої капіталізації банків значною мірою спрямована на стимулювання процесів реорганізації банківської системи, саме тому можна очікувати активізації цих процесів.

Сучасна гео економічна ситуація вимагає розроблення принципово нових стратегій управління вищезгаданими процесами, оскільки банківська система України вже використовується для створення інфраструктури з обслуговування грошово-кредитних і виробничо-інвестиційних комплексів глобальної економіки. У зв'язку з цим зростає важливість розроблення та обґрунтування таких механізмів управління в банківському секторі, які б дали змогу мінімізувати можливість виникнення фінансових криз та забезпечити фінансову стійкість банківської системи.

У зарубіжній науковій літературі проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків висвітлено доволі широко, зокрема, в роботах Брейлі Р., Бріггема С., Горіної С.О., Гроппеллі А., Ларіонової І.В., Майерса С., Нікбахта С., Роуза П., Сінкі Дж., Хорна В. та ін. Дослідження вказаних проблем вітчизняними вченими тільки що розпочалося, але перші результати ми можемо знайти в наукових працях Гейця В.М., Козьменка С.М., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкової С.В., Савлука М.І., Стельмаха В.С., Суторміної В.М., Федосова В.М., Ющенко В.А. та ін.

Разом з цим невирішеною залишається багато конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення управління банками, порядку злиття та приєднання, реструктуризації, зокрема і у стані фінансової кризи. Тобто існує практична необхідність у розробленні та вдосконаленні конкретних схем і механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення їх стабільного функціонування в інтересах економіки та суспільства.

Мета роботи – обґрунтувати зміст основних проблем на шляху реорганізації банків та розробити теоретичні і методологічні підходи до формування механізмів проведення реорганізації, дослідити головні чинники, що впливають на рівень фінансової стійкості банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз економічної літератури, присвяченої характеристиці економічного змісту поняття реорганізації в банківському секторі, дає можливість зробити висновки, що безпосереднє визначення його економічної сутності наводиться доволі рідко.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» дає визначення поняття «реорганізація». Отже, реорганізація банку – це «злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступниками» [1].

Реорганізація банків тісно пов'язана з поглибленням суспільного розподілу праці і може здійснюватися з метою спеціалізації або універсалізації. Універсальні банки мобільніші і мають можливість вести прибуткову діяльність в умовах нестабільної економіки. За рахунок спеціалізації банків досягається отримання прибутку в умовах зростання конкуренції та наявності неосвоєних напрямів банківської діяльності.

Стратегія щодо реорганізації банків у фінансовій скруті передбачає створення правових і економічних умов для ефективного функціонування (поряд з універсальними) спеціалізованих банків і фінансово-кредитних установ (іпотечних, муніципальних, інвестиційних, клірингових, житлового будівництва тощо) як інститутів, що здійснюють свою діяльність винятково у цих сферах.

Реорганізація банків – це складний і багатоаспектний процес, який вимагає детального вивчення і прийняття рішення про вибір конкретної форми проведення.

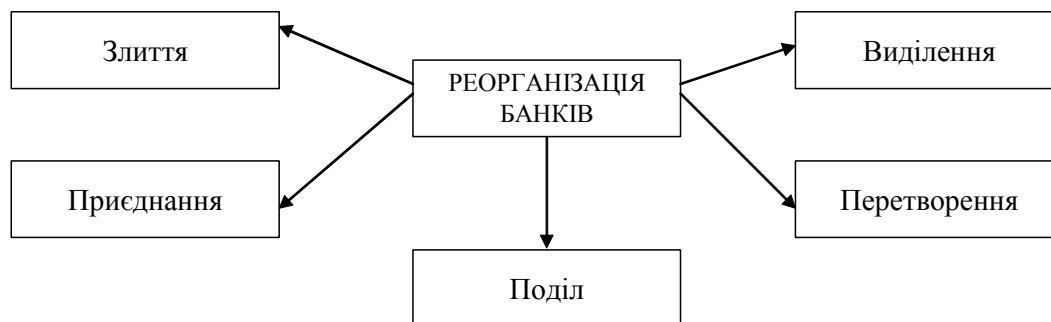

Рис. 1. Шляхи проведення реорганізації банків

Стаття 26 закону України «Про банки і банківську діяльність» дає визначення способів реорганізації (рис. 1).

Злиття означає припинення діяльності двох або більше банків як юридичних осіб та передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника, який створюється у результаті злиття.

Приєднання означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку.

Поділ означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок реорганізації цього банку шляхом поділу.

Виділення означає перетворення банку як юридичної особи та передачу певної частини належного йому майна, коштів, прав та обов'язків до банку, який створюється внаслідок реорганізації.

Багато авторів третю і четверту форму реорганізації розглядають разом, оскільки вони мають схожі ознаки.

І остання форма – перетворення, яке передбачає зміну юридичного статусу товариства, у вигляді якого було створено банк. При перетворенні банку з одного виду на інший до нового банку переходять усі майнові права і зобов'язання банку, що реорганізується.

Загалом будь-який банк може виступити з ініціативою реорганізації своєї діяльності в будь-якій вищевказаній формі. Процес прийняття рішення про проведення реорганізації, без сумніву, є найбільш складним та комплексним із усіх фінансових рішень, з якими стикалося керівництво банку. Алгоритм прийняття рішення про реорганізацію показано на рис. 2.

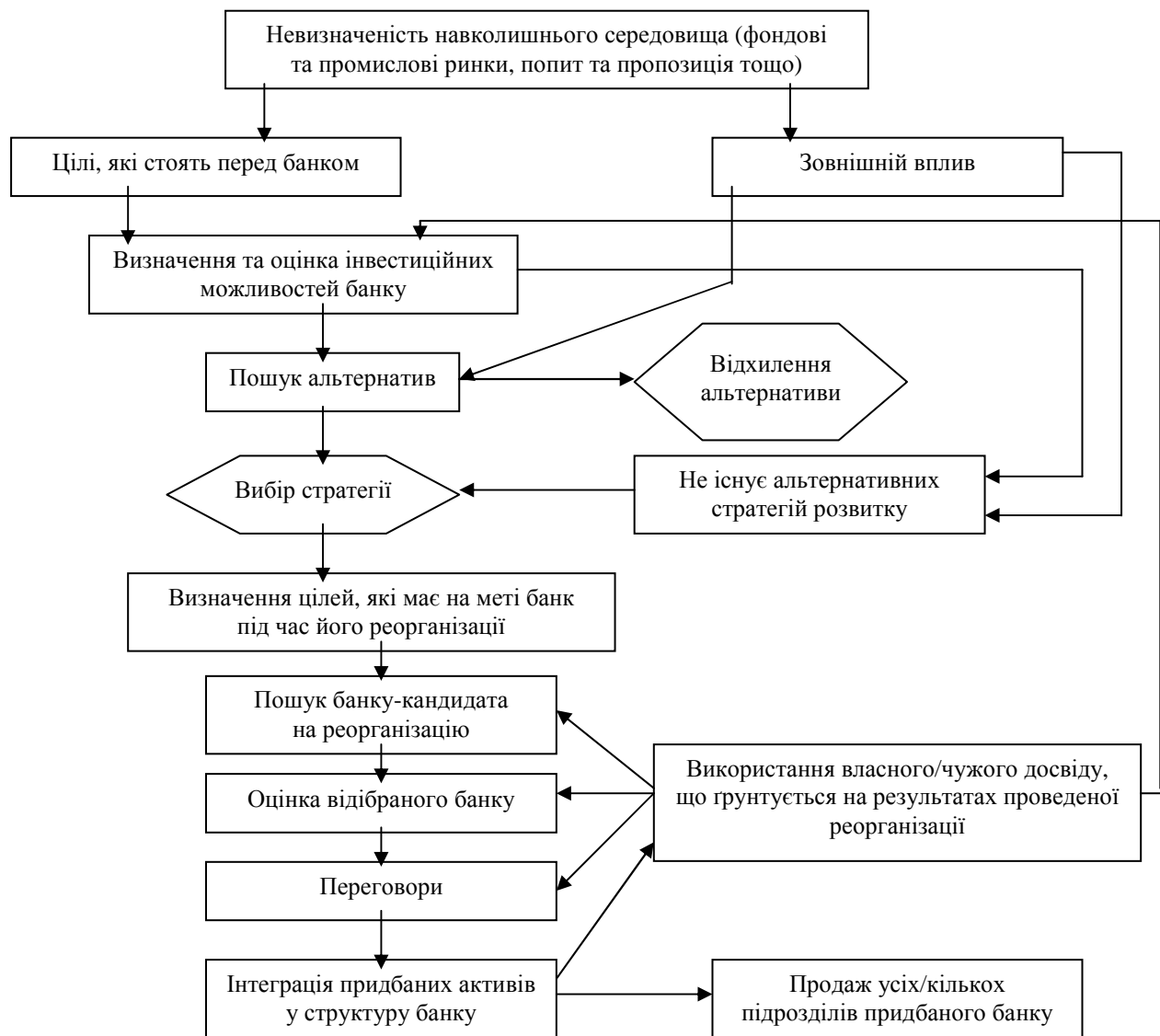

Рис. 2. Схема прийняття рішення про реорганізацію [2]

Тепер розглянемо особливості кожної з форм реорганізації.

Реорганізація комерційних банків, спрямована на їх консолідацію. Під час реорганізації комерційного банку злиттям чи приєднанням активи і пасиви банку, який реорганізується, в повному обсязі передаються банку- правонаступнику, що створюється в результаті реорганізації (злиття), чи банку, до якого здійснюється приєднання. Пакет стандартних документів, які подаються у регіональні управління НБУ для одержання згоди на злиття чи приєднання, включає в себе:

- а) рішення вищого органу кожного з банків, що реорганізується, про обраний шлях реорганізації;
- б) установчий договір засновників банку- правонаступника;
- в) аудиторський висновок за підсумками перевірки фінансово-господарської діяльності банків, що реорганізуються;
- г) прогнозний баланс банку-правопередника на дату передання активів і пасивів і розрахунок економічних нормативів по ньому;
- д) баланси і розрахунки економічних нормативів банків, що реорганізуються, на останню звітну дату;
- е) угода між банками, що реорганізуються, і засновниками банку- правонаступника про умови проведення реорганізації;

е) аудиторський висновок про фінансовий стан і платоспроможність засновників банку-правопередника, бухгалтерську і фінансову звітність учасників (акціонерів) банку на останню звітну дату (для перевірки можливості виконання засновниками, акціонерами (учасниками) банку своїх зобов'язань щодо формування статутного фонду.

Згідно зі статтею 27 закону України "Про банки і банківську діяльність" реорганізація комерційних банків шляхом злиття може здійснюватися лише за згодою Антимонопольного комітету України [2].

Реорганізація поділом. Під час реорганізації банку поділом активи і пасиви банку, що реорганізується, в повному обсязі передаються банкам- правонаступникам, які створюються в результаті реорганізації.

Банк втрачає ліцензію на здійснення банківських операцій, виключається із Реєстру, закриваються кореспондентські рахунки банку та його філій і він виключається з довідника банківських установ України та з довідника банків – учасників СЕП [3].

Реорганізація комерційного банку виділенням. Інколи з метою санації можна вдаватися до реорганізації банківських установ, спрямованої на їх розукрупнення. Під час реорганізації банку виділенням частина активів і пасивів банку, що реорганізується, передається банку- правонаступнику або кільком банкам- правонаступникам, які створюються в результаті реорганізації. Реорганізація банку виділенням не повинна призвести до збиткової діяльності банку, що реорганізується, порушення ним економічних нормативів і виникнення стану, що загрожує інтересам вкладників і кредиторів. Як правило, за такої форми реорганізації зі складу банку виокремлюються філії. У разі реорганізації виділенням з переданням частини статутного фонду відкривається тимчасовий рахунок засновникам банку- правонаступника для перерахування частини залишку засобів із кореспондентського рахунку банку, що реорганізується, за розподільним балансом і внесків часток у статутний фонд новими засновниками [4].

Реорганізація комерційного банку перетворенням. Банк, створений як товариство з обмеженою відповідальністю, може бути реорганізований у відкрите або закрите акціонерне товариство; банк, створений як закрите акціонерне товариство, – у відкрите акціонерне товариство. Реорганізація здійснюється шляхом реєстрації випуску акцій банку- правонаступника у порядку, визначеному чинним законодавством України про цінні папери і фондову біржу, з одночасним внесенням відповідних змін до статуту банку та з подальшим внесенням відповідного запису до Реєстру [2].

Розглянемо показники діяльності банків, які найбільшою мірою впливають на прийняття рішень про реорганізацію банків (таблиця).

Характеристика основних показників діяльності банків

Показники діяльності банків	Роки		
	2006 р.	2007 р.	01.10.2008 р.
Наявність ліцензії на здійснення банківських операцій	170	174	181
Обсяг активів банків (млн. грн.)	316,97	561,13	722,4
Обсяг зобов'язань банків (млн. грн.)	277,43	496,1	634,98
Власний капітал (млн. грн.)	42,45	70,78	94,76
Доходи банків (млн. грн.)	41,6	46,4	56,6
Витрати банків (млн. грн.)	37,1	41,5	48,9
Кількість філій	1415	1397	1344
Кількість банків, що ліквідуються	19	19	13

Джерело: складено на основі статистичних даних Асоціації українських банків.

Аналізуючи діяльність банків упродовж трьох років можна зробити такі висновки:

1. У 2008 році порівняно з попередніми відбувається зростання кількості банківських операцій, на які видаються ліценції НБУ (порівняно з 2007 р. – на 7 операцій, а з 2006 р. – на 11).

2. Відбулося помітне зростання активів (з 316,97 млн. грн. у 2006 р. до 722,4 млн. грн. – у 2008 р.) та зобов'язань банків (з 277,43 млн. грн. у 2006 р. до 634,98 млн. грн. – у 2008 р.), а також спостерігалось зростання власного капіталу (з 42,45 млн. грн. у 2006 р. до 94,76 млн. грн. – у 2008 р.), що свідчило про перспективи розвитку банків, їх надійність та стійкість на фінансовому ринку. Проте світова фінансова криза знівелювала дію цього важливого чинника.

3. Порівняно з минулими роками спостерігається постійна тенденція до зменшення філіїної мережі банків. Так, їх кількість у 2008 р. порівняно з 2006 р. скоротилася на 71 філію.

4. Упродовж 2006–2008 рр. спостерігалось зменшення кількості банків (з 19 – у 2006 р. до 13 – у 2008 р.), що ліквідуються, що було важливим показником стабільності банківської системи України. Проте в умовах глобальної фінансової нестабільності прогнозують подальше скорочення кількості банків, особливо тих, які мають невисокий рівень капіталізації.

Важливе місце в діяльності банківської системи належить реорганізації банків, метою якої є фінансове оздоровлення та забезпечення стабільного функціонування банківської системи загалом, підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі об'єднання, злиття та приєднання банків, створення банківських холдингів, а також вдосконалення системи банківського нагляду.

Висновки. На сучасному етапі розвитку економіки процеси реорганізації є дуже актуальними. Різні форми реорганізації дають змогу не тільки укрупнити бізнес, але і укріпити свої позиції на українському банківському ринку.

У зв'язку з тим, що на здійснення реорганізації витрачаються менші грошові кошти, ніж на створення нових фінансових установ, у них з'являється більше можливостей для використання цих засобів в інвестування.

Враховуючи вищенаведене, стратегічною метою реорганізації комерційних банків є підвищення надійності і стійкості банківської системи України й окремих комерційних банків, забезпечення капіталізації банківської системи та стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, покращання фінансового стану комерційних банків.

Аналіз сучасного стану реорганізації банків свідчить, що вітчизняна практика в умовах глобалізації міжнародних фінансових ринків та інтернаціоналізації фінансів потребує чіткішого законодавчого та нормативно-інструктивного забезпечення, оскільки ці процеси мають багато нюансів, а законодавство є змінним і суперечливим.

1. Закон України від 07.12.2000 р. «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III із змінами і доповненнями / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – № 5–6. – С. 30. 2. Васильченко З.М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 528 с. 3. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційного банку: Навч. посібник. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2002. – 216 с. 4. Пронін О.Ю. Особливості процесів злиття та поглинання у фінансово-банківському секторі // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 106–122. 5. <http://www.aub.com.ua>.